

Valkompasser visar arbetslivets medieskugga

Lennart Lund

I valrörelsen 2014 talades mycket om ”arbetslinje” och ”jobbpolitik.” Men arbetsmiljö, anställningstrygghet, arbetstider och andra arbetsvillkor saknades ändå, delvis naturligtvis beroende på partiernas ointresse. Men också beroende på allmänmediernas – radio, TV och dagspress – minskade arbetslivsbevakning. Det märktes i de många valbarometrarna: när läsarna skulle jämföra sina åsikter med partiernas saknades frågor och svar om arbetslivet nästan helt. Så ser en *medieskugga* ut, och det måste medierna stå till svars för.

Begreppet medieskugga fick spridning våren 2014 när TV4 beslutade att lägga ned tretton lokalredaktioner runt om i landet. Reaktionerna blev starka, många talade om risken att landsbygden hamnar i just medieskugga. Debatten tog ny fart i oktober, då *Landsbygden i medieskugga* från Södertörns högskola publicerades. I rapporten, som var beställd av Jordbruksverket, konstaterades att utvecklingen av medielandskapet innebar ett allt starkare urbant perspektiv, att förskjutningen av journalistiken kan påverka de politiska prioriteringarna och att den utvecklingen leder till ”en större uppdelning av landet. Det blir de orter och de människor som syns som räknas. Landsbygden hamnar både i en politisk och demokratisk skugga.” (Nygren & Althén 2014, s 5).

Det finns anledning att tala om medieskugga även när det gäller arbetsplatserna. Ett exempel kom i oktober 2014. Sedan många år anordnar Arbetsmiljöverket en Arbetsmiljöriksdag på fredagen i vecka 43, som är EU:s arbetsmiljövecka. En rapport om stressen i arbetslivet presenterades, dessutom fanns en av de stående programpunkterna: Paneldebatt mellan riksdagspartierna om arbetsmiljö. I *Dagens Arbete* nr 10 sidan 6 visas

en bild på detta, och debattledaren Lennart Pehrssons inledningsord citeras: ”Ni som undrar om vi har bojkottat dom borgerliga partierna så

FÖRFATTARE

Lennart Lund, politik- och arbetsmiljöreporter på Dagens Arbete, doktorand vid Enheten för journalistik, medier och kommunikation, JMK, Stockholms universitet
ll@da.se

har vi gjort det. Nej, det har vi inte gjort utan de har inte kommit helt enkelt av någon outgrundlig anledning som ju är helt obegriplig. Men de få[r] väl skylla sig själva då.”¹

Gör tankeexperimentet att Skatteverket skulle anordnat en paneldebatt om exempelvis villaavdragen. Skulle de borgerliga och Sverigedemokraterna vågat utebli? Naturligtvis inte. Men trots allt tal i det gångna årets valrörelser om ”arbetslinje” och ”jobbpolitik” blir man inte förvånad. Vi är ju många som har kunnat konstatera att arbetsmiljön och andra arbetslivsfrågor inte tas upp i medierna. Och därmed finns de inte som politiska frågor, de är riskfria att strunta i om man vill. Vilket man kanske vill om intresset för arbetsmiljöfrågorna när det gäller resurser främst uttryckts i nedläggningar, som till exempel Arbetslivsinstitutet, och nedskärningar, till exempel Arbetsmiljöverket.

Ett bevis, eller åtminstone mycket starkt indicium för denna medieskugga är av en av de mer uppmärksammade delarna av mediernas valbevakning: valkompasserna. Sådana fanns under EU- och riksdagsvalen på Sveriges Televisions (SVT), Sveriges Radios och många dagstidningars hemsidor. De är tester man kan göra för att få reda på vilket partis åsikter som ligger närmast de egna. Efter att ha besvarat ett antal frågor lägger valkompassen samman svaren och drar slutsatsen om vilket parti man ligger närmast. Syftet med frågorna är alltså dels att skildra partiernas politik på de viktigaste områdena, dels att kunna särskilja partierna. Valkompasserna visar vad medierna anser viktigt i den politiska debatten och vad de tror att partierna anser viktigt.

Kompasserna är omsorgsfullt gjorda, vetenskaplig och journalistisk expertis har anlitats. Det understryks i presentationerna, där man också hänvisar till forskning om att en fjärdedel av väljarkåren gör tester av detta slag. Mest spridd 2014 var TT:s valkompass, enligt konstruktören Niklas Larsson på TT. Den fanns på 56 webbplatser och togs fram i samarbete med statsvetarna Stig-Björn Ljunggren och Tommy Möller och författaren Christer Isaksson, som granskade partiprogram och intervjuade partiledare. Frågorna skulle besvaras enligt en fyrgradig skala: instämmer helt, instämmer delvis, delvis emot eller helt emot. I *tabell 1* visas de påståenden som gjordes i valkompassen:

¹ Debatten filmades och finns på Arbetsmiljöverkets hemsida <http://www.av.se/arbetsmiljoriksdagen/>

Tabell 1. Påståenden i TT:s valkompass (Nyhetsbyrån TT Valkompassen 2014)

Staten ska överta ansvaret för skolan Monarkin ska avskaffas Sverige ska tillåta licensjakt på varg Hårdare straff krävs för att motverka brottslighet Kärnkraften ska byggas ut	Föräldraförsäkringen ska i lag delas lika mellan föräldrarna Värnskatten ska avskaffas RUT-avdraget ska avskaffas Sverige ska bli medlem av NATO Det ska vara svårare att starta friskolor
Alla kommuner ska ta emot flyktingar Sverige ska övergå till euro Våldtäktslagen ska skärpas genom krav på samtycke Sverige behöver fler enkla jobb Sverige ska införa extraskatt på köttkonsumtion	Vinster i välfärden ska tillåtas Allmän värnplikt ska återinföras Eleverna ska få betyg tidigare än idag Sjukpenningen ska höjas och bortre tidsgränsen slopas Det ska vara lägre arbetsgivaravgifter för unga
Bensinskatten ska höjas TV-avgiften ska betalas via skatten Kvinnor ska kvoterats in i bolagsstyrelser Staten ska kunna spana på internet- och telefontrafik Det ska vara gratis inträde till statliga museer	Ett friår ska införas Skatten på arbete ska sänkas Hemtjänsten ska kosta lika mycket i alla svenska kommuner Kampen för miljön ska överordnas andra mål Vårdnadsbidraget ska avskaffas

Det fanns endast fyra frågor om arbetsmarknaden: Sverige behöver fler enkla jobb, det ska vara lägre arbetsgivaravgifter för unga, ett friår ska införas och skatten på arbete ska sänkas. Inget om arbetslivet, annat än önsksningen om ”enkla jobb.”

SVT:s valkompass är upplagd på liknande sätt, med liknande frågor. Där gavs dessutom de åtta riksdagspartiernas och FI:s kandidater på riksdagsvalsedlarna möjlighet att svara och därmed framträda på SVT:s hemsida, vilket många av dessa 5 000 gjorde. En skillnad är att SVT:s valkompass under rubriken *Jobb och arbetsmarknad* lyfte fram följande frågor:

- Kvinnor ska kunna kvoterats in i bolagsstyrelser
- Pensionsåldern ska höjas
- Veckoarbetstiden ska sänkas
- Det ska bli lättare för företag att bestämma vilka som ska sägas upp vid arbetsbrist
- A-kassan ska höjas
- Det ska vara lägre ingångslön för ungdomar på första jobbet

Aftonbladets valkompass 2014 inleds med följande frågor:

- Sverige bör lagstifta om rätt till heltid
- Arbetstiden bör förkortas
- Arbetsgivaren bör få göra fler undantag från ”sist in först ut-regeln” vid personalminskningar
- A-kassan bör höjas
- Det bör vara billigare att anställa unga än andra grupper av människor

SVT och Aftonbladet uppmärksammar alltså arbetstiden och arbetsgivarens möjligheter att säga upp anställda utan att följa turordningen. Dessutom tar båda upp höjd a-kassa, vilket flera fackliga organisationer lyft fram starkt.

När riksdagsvalet väl var avgjort kom den första prognosen redan några minuter efter att vallokalerna stängt från VALU – SVT:s vallokalundersökning. Bakom den står Sören Holmberg, professor vid statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, Per Näsman, forskningsingenjör vid KTH och Torbjörn Gustafsson vid SVT.² I VALU undersöks inte bara vad man röstat på utan – bland annat – även vilken betydelse olika sakfrågor har för hur man röstat (*tabell 2*). Följande frågor anges, rankade efter hur viktiga väljarna anser dem vara:

Tabell 2. SVT:s vallokalundersökning (VALU) Riksdagsvalet 2014, viktigaste sakfråga

1. Skola och utbildning	11. Frågan om vinster i välfärden
2. Sjukvården	12. Skatterna
3. Svenska ekonomin	13. Bostadsfrågan
4. Sociala välfärden	14. Flyktingar/invandring
5. Sysselsättning	15. Lag och ordning
6. Äldreomsorgen	16. Energi och kärnkraft
7. Jämställdheten mellan kvinnor och män	17. Företagens villkor
8. Pensionerna	18. EU
9. Din egen ekonomi	19. Försvarsfrågan
10. Miljön	

Det närmsta man här kommer arbetslivet är alltså ”Sysselsättning” som politisk fråga. Föga förvånande är VALU-undersökarna lika (lite) intresserade av arbetslivsfrågornas betydelse som valkompassernas konstruktörer.

² Undersökningen bygger på 12 909 intervjuer gjorda utanför 95 vallokaler och 45 förtida röstningslokaler.

Så tillvida är de borgerliga och Sverigedemokraternas uteblivande från Arbetsmiljöriksdagen logiskt: Varför ska de söka sig in i medieskuggan? En anledning till det vore ju om man ville lyfta fram något ur denna medieskugga. Och det vill man inte.

Men det finns fler undersökningar, av helt annat slag. *Röster om facket och jobbet* (LO 2012), är framtagen av LO:s arbetslivsenhet som låtit Statistiska Centralbyrån (SCB) bearbeta arbetskraftsundersökningarna (AKU). Där får medlemmarna i LO, TCO och Saco svara på olika frågor, bland annat vilka uppgifter de tycker facket bör arbeta med. I den senaste undersökningen gjord 2011 prioriteras fackets uppgifter enligt följande (*tabell 3*), angivet i procent:

Tabell 3. Uppgifter facket bör arbeta med

Område	Procent	Område	Procent
Anställningstrygghet	97	Bekämpa arbetslöshet	83
Skydd mot inkomstförluster	96	Motverka svartarbete och ekonomiska brott	83
Arbetsmiljö	95	Utveckling av arbetets innehåll	81
Löner och löneförhandlingar	95	Inflytande över egna arbetet	78
Jämställdhet mellan kvinnor och män	91	Integration	74
Ledighet och semester	88	Fackligt samarbete i Europa	72
Arbetstider	87	Vård och omsorg	68
Medlemsförmåner	84	Utbildning i arbetet	65
Opinionsbildning	84	Priser på mat och andra konsumtionsvaror	27

Not: Siffrorna gäller LO-medlemmarna, men TCO:s och Sacos medlemmar gör likartade prioriteringar.

Skydd mot inkomstförluster fanns med i SVT:s och Aftonbladets valbarometrar som frågan ”Höjd a-kassa”. Anställningstrygghet och arbetsmiljö fanns däremot inte med i valrörelsen, vare sig i valkompasser eller någon annanstans – utom i fackförbunds- och specialpress förstås. Eller kanske ändå: SVT:s fråga om att ”Det ska bli lättare för företag att bestämma vilka som ska sägas upp vid arbetsbrist” och Aftonbladets ”Arbetsgivaren bör få göra fler undantag från ’sist in först ut-regeln’ vid personalminskningar” handlar ju faktiskt om anställningstrygghet. Men frågan är ställd från motsatt håll, från arbetsgivarens utgångspunkt (i valkompassen ett sätt att särskilja en borgerlig uppfattning.)

Fackföreningsrörelsen har uppenbarligen inte vad Lars Gustafsson en gång kallade problemformuleringsprivilegiet: makten att sätta dagordningen, att beskriva verkligheten och formulera problemen från sina utgångspunkter. Men ändå: LO:s, TCO:s och Sacos medlemmar tycker ju inte att anställningstrygghet, arbetsmiljö och andra arbetsplatsfrågor är ointressanta, bara för att de inte förekommer i den politiska debatten. Den fortfarande höga fackliga anslutningsgraden i Sverige och medlemmarnas tydliga prioriteringar av vad de anser att *facket* ska göra uttrycker ett starkt intresse för dessa frågor.

Vad det handlar om är alltså att lyfta frågorna om arbetsmiljö, trygghet i anställningen och andra arbetsvillkor, upp från arbetsplatserna, via den fackliga världen och arbetslivsforskningen ut ur medieskuggan och in i den politiska debatten. Då gäller det inte bara att få de politiska partierna att uppmärksamma frågorna mer. Det gäller också att ställa de medier till svars som låter arbetslivsfrågorna vara i medieskugga och därigenom skapa intrycket att detta inte är viktiga politiska frågor. Man visar heller inte att partierna oftast har skilda uppfattningar här – såväl i sak, som om arbetslivsfrågornas betydelse.

Ett framgångsmått på ett sådant opinionsarbete är att arbetets villkor får större betydelse i olika mätningar om vilka frågor som är viktiga för väljarna. Varken valkompasserna eller VALU är orättvisa, de speglar bara det obestridliga faktum att jobbretoriken inte handlar om hur det är på jobbet, och att "arbetslinjen" dragits förbi arbetsplatserna. Ett annat framgångsmått är att det inte ska vara politiskt möjligt för ett parti att strunta i Arbetsmiljöriksdagen.

REFERENSER

LO (2012): *Röster om facket och jobbet*. Rapport 6. Stockholm: LO:s arbetslivsenhet.

Nygren G, Althén K (2014): *Landsbygd i medieskugga – Nedmonteringen av den lokala journalistiken och bilden av landsbygden i Dagens Nyheter*. Huddinge: Södertörns högskola.